

УДК 349.6
DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v6.2022.15>

О. І. Якимець
orcid.org/0000-0002-7030-104X
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ

ПІДСТАВИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ: ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Відповідно до Конституції України кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди (ст. 50) і зобов'язаний не заподіювати шкоди природі та відшкодовувати завдані ним збитки (ст. 66) [1]. Правопорушення проти довкілля посягають на суспільні відносини у сфері охорони конституційного права громадян на безпечне довкілля, а також у сфері охорони, використання, збереження і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання й усунення негативного впливу господарської та іншої діяльності людини на навколишнє природне середовище, збереження генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій, а також природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною.

Саме тому, недотримання зобов'язаними особами вимог законодавства, яке регулює різноманітні сфери суспільних відносин тягне за собою настання негативних наслідків – у вигляді юридичної відповідальності. Не є винятком і відносини, що урегульовуються нормами екологічного права. На думку М. М. Сірант, значення юридичної відповідальності полягає в тому, що вона сприяє мотивації людей, які не здійснюють екологічні правопорушення, дотримуватися екологічних вимог та стримує притягнутих до відповідальності осіб від повторного вчинення екологічних правопорушень [2, с. 162]. З точки зору Л. В. Мендик, юридична відповідальність за порушення вимог екологічного законодавства в цілому виступає одним з дієвих, пріоритетних та ефективних способів захисту та гарантування екологічних прав громадян [3, с. 183].

Водночас юридична відповідальність у сфері екологічних прав відносин має свою специфіку, обумовлену специфікою змісту екологічного правопорушення як обов'язкової підстави для застосування санкцій за порушення вимог екологічного законодавства. Такий стан речей став дозволив деяким ученим виділити еколого-правову відповідальність в якості самостійного виду юридичної відповідальності поряд з адміністративною, кримінальною, цивільно-правовою та

дисциплінарною відповідальністю. Так, наприклад М. С. Карташов зазначає, що екологічно-правова відповідальність є новим самостійним видом юридичної відповідальності, який поки ще не знайшов законодавчого закріплення, але вже отримав підтримку багатьох вчених-правників і наразі є перспективним напрямом для розвитку інституту відповідальності [4, с. 133]. Однак, для такого висновку бракує достатніх підстав, оскільки в практиці правозастосування не існує таких правових санкцій, які б не охоплювалися адміністративною, кримінальною, цивільно-правовою та дисциплінарною відповідальністю. Та й віднесення тих або інших правопорушень до групи екологічних, відповідно до положень чинного національного законодавства, не означає, що за їх вчинення мають застосовуватись якісь особливі екологоправові санкції.

У сфері екологічних прав відносин заходи адміністративної, кримінальної, цивільно-правової і дисциплінарної відповідальності були і залишаються домінуючими. Інститут юридичної відповідальності у цій сфері має, так би мовити, екологічне забарвлення, але в цілому він підпорядкований загальним закономірностям юридичної відповідальності і в інших сферах суспільних відносин. Попри це, ми переконані про можливість застосування терміну «еколого-правова (екологічна) відповідальність», але не у значенні окремого виду відповідальності, а як комплексного правового інституту, який передбачає застосування санкцій адміністративної, кримінальної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності у сфері екологічних правопорушень.

Не зупиняючись окремо на конкретних видах правопорушень, вчинення яких здатне завдати шкоди навколишньому природному середовищу, а відтак життю та здоров'ю людей, наведемо деякі цифри.

За словами міністра захисту довкілля та природних ресурсів України Р. О. Стрільця, лише за перших сім місяців повномасштабної війни з росією було задокументовано 2 тисячі випадків заподіяння шкоди довкіллю та завдано збитків на один трильйон гривень (майже 36 млрд. євро: 11,4 млрд. – це збитки, завдані ґрунтам,

а 24,6 млрд. – збитки внаслідок забруднення повітря). Крім того, внаслідок лісових пожеж, бомбардувань нафтопереробних заводів та промислових об'єктів обсяг викидів вуглецю в атмосферу становить не менше 31 млн. тон. При цьому потенційно 79 млн. тон парникових газів буде вироблено під час повоєнного відновлення України, зокрема інфраструктури. Міністр також повідомив, що внаслідок бойових дій в Україні знищено чи суттєво пошкоджено близько третини лісових насаджень країни, 450 тисяч гектарів лісів перебувають під російською окупацією. Звільнено 2,45 млн. гектарів лісових насаджень, але вони «випалені та перекопані траншеями», на їхнє відновлення потрібні десятиліття. У зоні бойових дій опинилося 20% природоохоронних територій України. У повітря потрапило понад 38 тисяч тон викидів від горіння російської техніки та утворилося понад 352 тисячі тон відходів, які забруднюють не лише повітря, а й землю. Внаслідок бойових дій гинуть рослини та дикі тварини. Ще одна проблема – заміновані території. На даний момент розмінування потребує приблизно 200 тисяч квадратних кілометрів. У Міністерстві захисту довкілля та природних ресурсів зазначають, що розриви мін призводять до забруднення ґрунтів важкими металами – свинцем, стронцієм, титаном, кадмієм, нікелем. Іноді це робить ґрунт непридатним для подальшого сільськогосподарського використання [5].

Результати екологічних досліджень, проведених ще до повномасштабного вторгнення росії в Україну свідчать, що найбільшу небезпеку безпосереднього впливу бойових дій на стан довкілля становить хімічне забруднення. Екологи вказують, що здебільшого такий вплив може бути пов'язаний із потраплянням до навколишнього середовища значної кількості уламків продуктів згорання боеприпасів, результатів руйнування цивільної та військової техніки, об'єктів інфраструктури, а також наслідків інших видів впливу збройних сил (наприклад, пересування важкої техніки та забруднення довкілля паливно-мастильними матеріалами). Багато забруднюючих речовин, що потрапляють до навколишнього середовища таким чином, можуть залишатися в ньому протягом тривалого часу. Будучи мобільними, вони переміщуються ланцюгами харчування біологічних організмів і становлять безпосередню загрозу для населення через свою токсичність, канцерогенність і мутагенність [6, с. 25]. Загалом же російське вторгнення в Україну призвело до руйнації екомережі в Донецькій, Луганській, Запорізькій, Херсонській, Київській, Чернігівській та Сумській областях. Зокрема, це забруднення атмосферного повітря, ґрунтів і водойм, підтоплення територій, виведення з ладу значних масивів ріллі, знищення і пошкодження об'єктів природно-заповідного

фонду, виникнення лісових пожеж (в тому числі в зоні відчуження ЧАЕС) тощо.

Отже, актуальність питання щодо підстав юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства, і пов'язане із ним, не менш важливе питання відшкодування екологічної шкоди є очевидним. У зв'язку з цим хочемо підтримати позицію учених-початківців, яка зазначає, що Україна, як суверенна держава, не може ігнорувати та залишити без відповіді жахливі дії, що вчиняє російська армія зокрема по відношенню до нашого довкілля щодня з початку повномасштабного вторгнення, а саме тому повинна вживати відповідних заходів задля компенсації екологічної шкоди в повному обсязі [7 с. 334].

Мета статті полягає у здійсненні теоретичного аналізу загальних положень щодо підстав притягнення винних осіб до юридичної відповідальності за вчинення ними правопорушень у сфері екологічних правовідносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика щодо юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства не нова, оскільки від належного стану навколишнього середовища, його природних компонентів, значною мірою залежить існування в повному сенсі цього слова людства в цілому, і життя окремо взятої людини. Саме такі фактори привертають увагу широкого кола науковців до вирішення цієї надскладної задачі. Це – такі вітчизняні вчені, як: В. І. Андрейцев, М. М. Бринчук, Т. О. Бушуєва, А. П. Гетьман, Є. П. Желваков, Б. М. Звонков, О. С. Колбасов, М. В. Краснова, В. К. Матвійчук, Л. В. Мендик, В. Л. Мунтян, В. В. Носік, Т. К. Оверковська, Н. М. Опольська, О. С. Плешаков, О. О. Погрібний, В. І. Семчик, М. М. Сірант, Ю. С. Шемшученко та ін.

Виклад основного матеріалу. В літературі, юридична відповідальність за екологічні правопорушення визначається як сукупність правових засобів, встановлених законодавством (адміністративним, кримінальним, цивільним, трудовим, фінансовим та іншим), які застосовуються у випадках порушення вимог охорони довкілля та екологічної безпеки населення, умов та режиму використання природних ресурсів, заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу [8, с. 14].

Загальновідомо, що підставою притягнення особи до юридичної відповідальності є скоєння правопорушення, а оскільки мова йде про відповідальність у сфері екологічних правовідносин, то підставою буде виступати вчинення екологічного правопорушення, під яким слід розуміти протиправне діяння (дія або бездіяльність), що порушує встановлений екологічний правопорядок, і за вчинення якого законом передбачена юридична відповідальність. Не можемо не погодитись із

висновками В. В. Пивоварова, який вказує, що екологічні правопорушення являють собою досить складне явище, адже окрім безпосереднього наслідку – нанесення шкоди певному об'єкту природного середовища, має віддалені наслідки – погіршення здоров'я людей, зникнення тваринного і рослинного світу, зменшення запасів природних ресурсів, зміна клімату [9, с. 52].

Підкреслимо, що екологічні правопорушення мають різну природу, різний ступінь суспільної небезпеки. Крім того, інститут юридичної відповідальності за екологічні правопорушення має комплексний характер. Незважаючи на відмінності між ними, екологічні правопорушення мають цілу низку спільних юридичних ознак, через які можна розкрити зміст екологічного правопорушення як підстави для застосування екологічних санкцій. Ця сукупність ознак формує склад екологічного правопорушення. До них належать об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона. У самому загальному вигляді під об'єктом екологічного правопорушення розуміється комплекс суспільних правовідносин екологічного характеру, які становлять екологічний порядок в країні. У складі цього комплексу виділяється загальний і спеціальні об'єкти екологічних правопорушень. Загальний об'єкт стосується правовідносин, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища в цілому. Про цей об'єкт, наприклад, йдеться у ст. 253 Кримінального кодексу України, якою встановлена кримінальна відповідальність за порушення правил проектування і експлуатації споруд без систем захисту довкілля (навколишнього природного середовища) [10]. Категорію спеціальних об'єктів екологічних правопорушень становлять групи однорідних суспільних відносин охорони і раціонального використання землі, надр, вод, лісів та іншої рослинності, природно-заповідних територій та об'єктів тощо. Переважна більшість встановлених законодавством санкцій стосується саме цих об'єктів екологічних правопорушень. Характеристика об'єкта екологічного правопорушення була б неповною без з'ясування його предмета – однієї з найважливіших ознак об'єктивної сторони екологічного правопорушення. Отже, предметом екологічного правопорушення є природне середовище в цілому і його окремі компоненти. Детально предмет екологічних правопорушень визначається в ст. 5 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», в якій встановлено, що державній охороні і регулюванню використання на території України підлягають: навколишнє природне середовище як сукупність природних і природно-соціальних умов та процесів, природні ресурси, як залучені в господарський обіг, так і не використовані в народному господарстві в даний період

(земля, надра, води, атмосферне повітря, ліс та інша рослинність, тваринний світ), ландшафти та інші природні комплекси. Особливий державній охороні підлягають території та об'єкти природно-заповідного фонду України й інші території та об'єкти, визначені відповідно до законодавства України. Державній охороні від негативного впливу несприятливої екологічної обстановки підлягають також здоров'я і життя людей [11].

З екологічним порядком, тобто порядком, врегульованим нормами екологічного права, пов'язана об'єктивна сторона екологічних правопорушень. Вона характеризується такими ознаками як: протиправність дій (бездіяльність), що потягло порушення екологічного порядку; заподіяння чи загроза заподіяння екологічної шкоди; причинний зв'язок між протиправним діянням (діями чи бездіяльністю) та його наслідками (екологічною шкодою); способи та інші обставини вчинення екологічного правопорушення. У передбачених законом випадках юридично значущими ознаками об'єктивної сторони екологічних правопорушень є, зокрема, місце, час, обставини, способи вчинення правопорушення (наприклад, у випадках незаконного полювання або рибальства). Як бачимо, об'єктивна сторона екологічного правопорушення становить сукупність зовнішніх ознак протиправного діяння. Екологічне правопорушення може бути вчинене як шляхом активних дій (наприклад, незаконна порубка лісу), так і шляхом бездіяльності (наприклад, неповідомлення відомостей про аварійні ситуації на водних об'єктах). Поняття «протиправність» завжди характеризує екологічне правопорушення, яке у свою чергу нерозривно пов'язане з поняттям суспільної шкоди (небезпеки). Залежно від ступеня суспільної шкоди (небезпеки) визначається вид юридичної відповідальності за вчинене правопорушення. Наприклад, якщо порушення вимог щодо охорони надр незначне за ступенем суспільної небезпеки, то відповідальність за це правопорушення настає відповідно до ст. 57 КУпАП України, тобто застосовуються заходи адміністративної відповідальності [12]. Якщо ж порушення правил охорони надр створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи навколишнього природного середовища, то відповідальність настає відповідно до ст. 240 КК України, тобто винні особи несуть кримінальну відповідальність. Суспільно небезпечними наслідками вчинення більшості екологічних правопорушень є заподіяння екологічної шкоди або реальна загроза заподіяння такої шкоди. Екологічна шкода означає негативний вплив на навколишнє природне середовище, який викликаний антропогенною діяльністю людини і пов'язаний із забрудненням навколишнього природного середовища, виснаженням природних ресурсів, пошкоджен-

ням або руйнуванням екологічних систем. В юридичній літературі екологічна шкода визначається як будь-яке погіршення стану навколишнього середовища, що відбулося внаслідок порушення еколого-правових вимог, яке спричинило деградацію природних екологічних систем і (або) виснаження природних ресурсів, і (або) здійснило негативний вплив на стан здоров'я людини [13, с. 83].

Необхідність встановлення причинного зв'язку між протиправною поведінкою та її наслідками – екологічною шкодою є обов'язковою передумовою притягнення до юридичної відповідальності в тих випадках, коли нормою права передбачені матеріально виражені наслідки, як елемент об'єктивної сторони складу екологічного правопорушення, так звані матеріальні склади правопорушення (наприклад, знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу – ст. 245 КК України, незаконне полювання – ст. 248 КК України, пошкодження лісу стічними водами, хімічними речовинами, нафтою і нафтопродуктами, шкідливими викидами, відходами і покидьками – ст. 72 КУпАП України).

Водночас значна кількість екологічних правопорушень базується на формальних складах. У цих випадках необхідність встановлення причинного зв'язку відпадає, оскільки відповідальність настає за факт вчинення правопорушення незалежно від настання суспільно небезпечних наслідків (наприклад, порушення вимог пожежної безпеки в лісах – ст. 77 КУпАП України; приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення – ст. 238 КК України). Існують і такі склади екологічних правопорушень, за вчинення яких передбачена відповідальність як у випадках настання негативних наслідків, так і у випадках, коли такі наслідки ще не настали, але є реальна загроза їх настання (наприклад, введення в експлуатацію виробничих об'єктів без обладнання, що запобігає шкідливому впливу на ліси – ст. 71 КУпАП України, порушення правил охорони або використання надр, незаконне видобування корисних копалин – ст. 240 КК України).

Суб'єктом екологічного правопорушення можуть бути фізичні, в тому числі посадові особи, і особи, які виконують організаційно-господарські та організаційно-розпорядчі функції, а також юридичні особи (підприємства, установи, організації). При цьому слід зазначити, що суб'єктами кримінальної, дисциплінарної та матеріальної відповідальності можуть бути тільки фізичні особи – громадяни та посадові особи, а суб'єктами адміністративної та цивільно-правової (майнової) відповідальності можуть бути і фізичні, і юридичні особи. Деякі екологічні правопорушення можуть бути вчинені тільки спеціальним суб'єктом, тобто особою, яка за законом, розпоряджен-

ням або з інших підстав наділена правами та обов'язками у сфері здійснення певних функцій, завдань, видів діяльності (наприклад, капітан судна, завідувач лабораторії та ін.).

Суб'єктивну сторону екологічних правопорушень становить вина у формі умислу чи необережності. Вина є відображенням психічного ставлення правопорушника до дій та їх наслідків. Правопорушення визнається вчиненим умисно, якщо особа, яка його вчинила, усвідомлювала протиправний характер своїх дій чи бездіяльності, передбачала його шкідливі наслідки, бажала чи свідомо допускала настання цих наслідків. Правопорушення вважається вчиненим з необережності, якщо особа, яка його вчинила, передбачала настання шкідливих наслідків своїх дій чи бездіяльності, але легковажно розраховувала на їх відвернення, або не передбачала можливості настання відповідних наслідків, хоча повинна була й могла їх передбачити. За чинним законодавством одні екологічні правопорушення вважаються такими тільки за наявності умислу (незаконне полювання – ст. 248 КК України), інші – необережності (порушення вимог пожежної безпеки в лісах – ст. 77 КУпАП), а треті – як умислу, так і необережності залежно від конкретних обставин (забруднення атмосферного повітря – ст. 241 КК України, порушення правил охорони вод – ст. 242 КК України). Тільки в окремих випадках вина не є обов'язковим елементом екологічних правопорушень. Це стосується цивільно-правового відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки (статті 1187 та 1188 ЦК України).

Розглядаючи питання підстав юридичної відповідальності у сфері екологічних правовідносин, наголосимо, що мотив і мета можуть мати значення як для юридичної кваліфікації екологічного правопорушення, так і для індивідуалізації застосування засобів відповідальності (покарання, стягнення). Якщо фактично підставою юридичної відповідальності в галузі охорони навколишнього природного середовища є екологічне правопорушення у всій повноті його складових, то правовою основою є – Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кримінальний кодекс України, Цивільний кодекс України, Кодекс законів про працю України та деякі інші нормативно-правові акти. Нормами цих актів передбачені конкретні заборони тих або інших дій та санкції за їх порушення. В юридичних заборонах виражена вимога належної поведінки, а в санкціях – спосіб державного примусу до виконання (додержання) відповідної вимоги. Більшість заборон екологічного характеру пов'язана з правами та обов'язками учасників відповідних суспільних відносин. Порушення цих прав і обов'язків тягне за собою застосування тих або інших санкцій у порядку,

визначеному процесуальному законодавством (Кримінально-процесуальний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України та ін.). Між юридичною відповідальністю і санкцією існує прямий і зворотний зв'язок, який виявляється у процесі застосування санкцій до порушників екологічного правопорядку. Цей процес – внутрішня форма життя санкцій. У застосуванні санкцій виявляється сутність юридичної відповідальності в цілому і в екологічній сфері зокрема. Застосування санкцій, зрештою, фокусується на покаранні осіб, винних у вчиненні екологічних правопорушень, відшкодуванні заподіяної шкоди та відновленні попереднього стану відповідних природних компонентів.

Як і кожний вид відповідальності, відповідальність у сфері екологічних правовідносин має свою специфіку, що в першу чергу виявляється у реалізації функцій, покладених на інститут юридичної відповідальності загалом. На думку Ю. С. Шемченка до функцій юридичної відповідальності за екологічні правопорушення слід віднести наступні: забезпечувальну (основне призначення якої полягає в охороні й збереженні належного стану навколишнього природного середовища, окремих його компонентів); превентивну (виявляється в попередженні нових правопорушень, їх профілактиці); компенсаційну (спрямована на поновлення порушеного стану природного середовища, відшкодування шкоди, заподіяної відповідним природним ресурсам); виховну (виступає засобом виховання людей, підтримання екологічної культури, формує в громадян впевненість у стабільності наявного правопорядку, в захищеності їхніх екологічних прав та інтересів); каральну (полягає в обмеженні прав і свобод правопорушника або покладенні на нього додаткових обов'язків, настанні негативних наслідків) [14, с. 295]. Однак, на наш погляд, для повного відображення специфіки юридичної відповідальності за екологічні правопорушення необхідно додати ще одну функцію, а саме – стимулюючу, яка стимулює виконання і додержання вимог екологічного законодавства всіма громадянами та юридичними особами незалежно від форм власності.

Висновки. Охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини – невід'ємна умова сталого економічного та соціального розвитку України. Норми екологічного права містять в собі правові вимоги щодо використання природних ресурсів і охорони навколишнього середовища, межі належного здійснення прав і виконання обов'язків по використанню природних об'єктів, перелік найбільш характерних порушень цих прав і обов'язків і т.д. Санкції ж за ці порушення містяться в кримінальному,

адміністративному, цивільному і трудовому законодавстві. У залежності від умов і порядку застосування цих санкцій розрізняються відповідні види юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства. Відповідальність за екологічні правопорушення є важливим складовим елементом правового забезпечення раціонального природокористування, відновлення екологічних об'єктів і охорони довкілля.

Отже, юридична відповідальність за екологічні правопорушення виникає у випадках вчинення екологічного правопорушення, тобто правопорушення з особливим об'єктом посягання; містить практично весь комплекс механізмів, притаманних різним видам юридичної відповідальності: залежно від виду екологічного правопорушення (кримінальне правопорушення, адміністративний проступок, дисциплінарний проступок, цивільно-правовий делікт) вступає в дію той чи інший механізм, характерний для конкретного виду відповідальності.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96ВР (в ред. від 01.01.2020). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Сірант М. М. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2020. № 1. С. 161-166.
3. Мендик Л. В. Юридична відповідальність за лісопорушення в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2013. Вип. 1 (3). С. 182-194.
4. Карташов М. С. Особливості цивільно-правової відповідальності за екологічні правопорушення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Вип. 5. Т. 1. С. 128-134.
5. Руслан Стрілець: сума шкоди українському довкіллю від збройної агресії рф вже становить понад 46 мільярдів доларів. *Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України*. URL: <https://merg.gov.ua/news/41095.html> (дата звернення: 26.01.2023).
6. Оцінка екологічної шкоди та пріоритет відновлення довкілля на Сході України. Київ : ВАІТЕ. 2017. 88 с.
7. Квашук Д. О., Войтенко А. І. Актуальні питання правового регулювання компенсації екологічної шкоди, завданої війною рф проти України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 333-336.
8. Оверковська Т. К., Опольська Н. М. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення : навч. посіб. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ». 2020. 252 с.
9. Пивоваров В. В., Чепур В. О. Кримінологічний погляд на корпоративний характер сучасної екологічної злочинності. *Правові горизонти*. 2020. Вип. 23 (36). С. 50-55.
10. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III (в ред. від 29.12.2022). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.
11. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII : станом на 10 лип. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 26.01.2023).

12. Кодекс про адміністративні правопорушення України (в ред. від 29.12.2022). *Відомості Верховної Ради України (ВР)*. 1984. Додаток № 51. Ст. 1122.

13. Сірант М. М. Доктринальний підхід до визначення екологічної шкоди у Європейському Союзі та в Україні. *Юридичний бюлетень*. 2020. Вип. 14. С. 76-84.

14. Екологічне право України. Академічний курс : підручник / за заг. ред. Ю. С. Шемчушенка. Друге видання. Київ : ТОВ «Видавництво «Юридична думка». 2008. 720 с.

Анотація

Якимець О. І. Підстави юридичної відповідальності за екологічні правопорушення: загальні положення. – Стаття.

В статті наголошено, що охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини – невід’ємна умова сталого економічного та соціального розвитку України. Вказується, що захисту та охороні підлягають навколишнє природне середовище як сукупність природних і природно-соціальних умов та процесів, природні ресурси, як залучені в господарський обіг, так і не використовувані в національному господарстві в даний період (земля, надра, води, атмосферне повітря, ліс та інша рослинність, тваринний світ), ландшафти та інші природні комплекси. Особливій державній охороні підлягають території та об’єкти природно-заповідного фонду України й інші території та об’єкти, визначені відповідно до законодавства України.

Автором підкреслено, що стан навколишнього природного середовища залишається незадовільним внаслідок різного роду правопорушень у сфері екологічних відносин. А нині, в умовах, коли в Україні йде війна, екологічна ситуація погіршується негативним впливом на екосистеми воєнних дій. Тому проблематика юридичної відповідальності за екологічні правопорушення, на жаль, залишається актуальною.

Акцентується увага на тому, що екологічні правопорушення мають різну природу, різний ступінь суспільної небезпеки. Крім того, інститут юридичної відповідальності за екологічні правопорушення має комплексний характер. Незважаючи на відмінності між ними, екологічні правопорушення мають цілу низку спільних юридичних ознак, через які можна розкрити зміст екологічного правопорушення як підстави для застосування екологічних санкцій.

Обґрунтовано, що юридична відповідальність за екологічні правопорушення виникає у випадках вчинення екологічного правопорушення, тобто правопорушення з особливим об’єктом посягання; містить практично весь комплекс механізмів, притаманних різним видам юридичної відповідальності: залежно від виду екологічного правопорушення (кримінальне правопо-

рушення, адміністративний проступок, дисциплінарний проступок, цивільно-правовий делікт) вступає в дію той чи інший механізм, характерний для конкретного виду відповідальності.

Ключові слова: юридична відповідальність, екологічне правопорушення, довкілля, природні ресурси, екологічна система, еколого-правова санкція.

Summary

Yakymets O. I. Legal foundations of liability for environmental offenses: general terms. – Article.

It was emphasized in the article about the protection of the natural environment, rational use of natural resources, ensuring the ecological safety of human life is an indispensable condition for the sustainable economic and social development of Ukraine. It is indicated that the surrounding natural environment as a set of natural and natural-social conditions and processes, natural resources, both involved in economic circulation and not used in the national economy in this period (land, subsoil, water, atmospheric air, forest and other vegetation, animal life), landscapes and other natural complexes. Territories and objects of the Nature Reserve Fund of Ukraine and other territories and objects were defined in accordance with the legislation of Ukraine are subject to special state protection.

The author was emphasized that the state of the natural environment remains unsatisfactory as a result of various types of offenses in the field of environmental relations. And now, in the conditions when there is a war in Ukraine, the ecological situation worsens due to the negative impact on the ecosystems of military operations. Therefore, the issue of legal responsibility for environmental offenses, unfortunately, remains relevant.

Emphasis is placed on the fact that environmental offenses have a different nature and a different degree of social danger. In addition, the institution of legal responsibility for environmental offenses has a complex nature. Despite the differences between them, environmental offenses have a number of common legal features, through which it is possible to reveal the content of an environmental offense as a basis for the application of environmental sanctions.

It is justified that legal responsibility for environmental offenses arises in cases of committing an environmental offense, that is, an offense with a special object of encroachment; contains almost the entire set of mechanisms inherent in various types of legal liability: depending on the type of environmental offense (criminal offense, administrative offense, disciplinary offense, civil tort), one or another mechanism characteristic of a specific type of liability comes into effect.

Key words: legal responsibility, environmental offense, environment, natural resources, ecological system, ecological legal sanction.